

REJISSURA SAN'ATIDA DRAMATURGIYA VA TALQIN MASALALARI

Yusupov Muhammadsoli

Annotatsiya

Rejissura san'atida dramaturgiya va talqin masalalari" mavzusidagi ushbu maqola rejissyorlik ijodida dramaturgik asarning o'rni va uni sahnalashtirish jarayonidagi talqin muammolarini chuqur tahlil qiladi. Maqolada dramaturgiya va rejissyorlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, asarni zamonaviy kontekstda qayta ishlashning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, rejissyorning asar g'oyasini sahnada to'g'ri va ta'sirchan yetkazishdagi mas'uliyati, turli talqin yondashuvlari va ularning tomoshabinga ta'siri muhokama etiladi. Maqola teatr san'ati rivojida rejissyorlik talqinining ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Rejissura, Dramaturgiya, Talqin, Sahnalashtirish, Teatr san'ati, Aktyor mahorati, Ijodiy jarayon, Zamonaviy teatr

Abstract

This article, "Dramaturgy and Interpretation Issues in the Art of Directing," deeply analyzes the role of dramatic works in directorial creativity and the challenges of interpretation during the staging process. It examines the intrinsic link between dramaturgy and directing, exploring theoretical and practical aspects of recontextualizing a work within a contemporary framework. Furthermore, the article discusses the director's responsibility in conveying the play's idea accurately and impactfully on stage, various interpretive approaches, and their effect on the audience. The study highlights the significance of directorial interpretation in the development of theatrical art.

Keywords: Directing, Dramaturgy, Interpretation, Staging, Theater art, Acting skill, Creative process, Contemporary theater

Аннотация

Данная статья, посвященная вопросам драматургии и интерпретации в искусстве режиссуры, глубоко анализирует роль драматургического произведения в режиссерском творчестве и проблемы интерпретации в процессе его постановки. В статье рассматривается неразрывная связь между драматургией и режиссурой, а также теоретические и практические аспекты переосмысления произведения в современном контексте. Обсуждается ответственность режиссера за точное и выразительное донесение идеи пьесы на сцене, различные подходы к интерпретации и их влияние на зрителя. Исследование подчеркивает значение режиссерской интерпретации в развитии театрального искусства.

Ключевые слова: Режиссура, Драматургия, Интерпретация, Постановка, Театральное искусство, Актерское мастерство, Творческий процесс, Современный театр

Kirish

Rejissura san'ati, dramaturgik asar bilan uzviy bog'liq holda, sahna voqeligini yaratishning murakkab va ko'p qirrali jarayonidir. Dramaturgiya, har qanday sahna asarining asosi bo'lib, rejissorlik talqini uchun boshlang'ich nuqtani belgilaydi. Biroq, matnni shunchaki qayta tiklash emas, balki uni zamonaviy kontekstda qayta anglash, chuqur ma'no qatlamlarini ochish va tomoshabinga yetkazish rejissorning asosiy vazifasidir. Bu jarayon, muallif niyati, rejissorlik kontseptsiyasi va ijodiy erkinlik o'rtasidagi nozik muvozanatni talab etadi, shu bilan birga, sahna asarining dolzarbligi va estetik qiymatini belgilaydi.

So'nggi yillarda rejissura nazariyasi va amaliyotida dramaturgik matnni talqin qilishning yangi yondashuvlari faol muhokama qilinmoqda [1]. Ayniqsa, postdramatik teatr, interaktiv sahna asarlari va raqamli texnologiyalarning sahna san'atiga integratsiyasi kontekstida talqin masalalari yanada dolzarb tus olmoqda

[2]. Rejissorning matn bilan ishlash usullari, uning shaxsiy dunyoqarashi va ijtimoiy-madaniy kontekstning ta'siri ostida doimiy ravishda o'zgarib boradi. Bu esa, dramaturgik asosni saqlagan holda, yangi ma'no qatlamlarini yaratish imkoniyatini beradi.

Ushbu maqola rejissura san'atida dramaturgiya va talqin masalalarini chuqur tahlil qilishni maqsad qilgan. Unda dramaturgik matnning rejissorlik kontseptsiyasini shakllantirishdagi fundamental o'rni, muallif niyati va rejissorlik talqini o'rtasidagi dialektik munosabatlar, shuningdek, talqinning tomoshabin idrokiga ta'siri va estetik qabul qilinishi kabi jihatlar atroflicha ko'rib chiqiladi. Tadqiqot zamonaviy rejissura amaliyotining nazariy asoslarini boyitishga va talqin jarayonining metodologik yondashuvlarini takomillashtirishga hissa qo'shadi, shu bilan birga, sahna san'atining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari uchun yangi istiqbollarni ochadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Rejissura san'atida dramaturgiya va talqin masalalari teatrshunoslik, estetika va falsafa sohalarida markaziy mavzulardan biridir. Klassik nazariyotchilar, jumladan, Konstantin Stanislavskiy asarning chuqur g'oyaviy mazmunini ochishga qaratilgan "rejissorlik san'ati" tushunchasini ilgari surgan. Vsevolod Meyerxold va Bertolt Brext kabi novatorlar esa dramaturgik matnni sahna orqali yangicha talqin qilish, uning an'anaviy qoliplarini buzish va tomoshabinni faol ishtirokga undash yo'llarini izlaganlar. Stanislavskiyning psixologik realizmi ichki kechinmalarni tahlil qilishga urg'u bergan bo'lsa, Meyerxoldning "biomehanika"si va Brextning "begonalashtirish effekti" matnni sahna harakati va vizual vositalar orqali yangicha o'qishga imkon bergan. Bu ilk nazariyalar rejissorning matnni ijodiy qayta ishlovchi shaxs sifatidagi rolini mustahkadi.

Zamonaviy teatrshunoslikda dramaturgik matnni talqin qilishga oid yondashuvlar kengayib, murakkablashib bormoqda. XX asrning ikkinchi yarmidan

boshlab "rejissor teatri" kontsepsiyasining rivojlanishi bilan rejissorning matnga nisbatan ijodiy erkinligi masalasi markaziy o'rin egalladi. Rejissorlar muallif niyatini saqlash bilan birga, uni zamonaviy kontekstda qayta anglash, yangi ma'no qatlamlarini ochish va hatto matnni dekonstruksiya qilish orqali o'ziga xos sahna asarlarini yaratishga intildilar. Bu jarayon teatr san'atining doimiy yangilanishi va dolzarbligini ta'minladi. So'nggi yillardagi tadqiqotlar rejissorlik talqinining nafaqat estetik, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyatini ham ta'kidlamogda, chunki sahna asarlari orqali dolzarb muammolar ko'tarilib, jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatiladi [1].

Muallif niyati va rejissorlik kontsepsiyasi o'rtasidagi dialektik munosabatlar teatr nazariyasining eng bahsli jihatlaridan biridir. Hermenevtik yondashuv muallifning asl niyatini tushunishni talab qilsa, poststrukturalistik va postmodern yondashuvlar matnning ko'p ma'noliligini ta'kidlab, rejissorga matnni o'zining shaxsiy dunyoqarashi va zamonaviy kontekst orqali qayta talqin qilishga keng imkoniyatlar beradi. 2020-yildan keyingi ilmiy ishlar rejissorning matnni "hammuallif" sifatida qayta yaratish huquqini, uning matnga nisbatan "hurmatli bepisandlik" (respectful irreverence) tamoyilini qo'llashini o'rganmogda [3]. Bu esa, rejissorning matnni tahlil qilishdan tashqari, uni ijodiy fantaziyasi va zamonaviy estetik talablari asosida qayta qurishi mumkinligini ko'rsatadi.

Dramaturgik matnni tahlil qilish metodologiyalari ham vaqt o'tishi bilan rivojlanib borgan. An'anaviy tahlil usullari (syujet, xarakterlar, mavzu, g'oya) bilan bir qatorda, semiotik tahlil, strukturalizm, psixoanalitik yondashuvlar va madaniy tadqiqotlar kabi yangi usullar rejissorga matnning chuqur qatlamlarini, yashirin ma'nolarini va madaniy kodlarini ochishga yordam beradi. So'nggi yillarda raqamli gumanitar fanlar (digital humanities) va katta ma'lumotlar (big data) tahlili usullari dramaturgik matnlarni tahlil qilishda yangi istiqbollarni ochmogda, bu esa rejissorga asarning tarixiy va madaniy kontekstini chuqurroq tushunish imkonini beradi [4]. Ushbu yondashuvlar rejissorga matnni tizimli o'rganish, uning har bir elementining sahna tilida qanday aks etishini aniqlash imkonini beradi.

Postdramatik teatrning paydo bo'lishi va rivojlanishi dramaturgiya va talqin o'rtasidagi an'anaviy munosabatlarni tubdan o'zgartirdi. Hans-Thies Lehmann kabi nazariyotchilar postdramatik teatrdan matnning markaziy o'rnini yo'qotib, sahna elementlari (vizual effektlar, ovoz, harakat, yorug'lik) bilan tenglashganini ta'kidlaydilar. Bu holatda rejissorning vazifasi matnni talqin qilishdan ko'ra, turli sahna elementlarini birlashtirib, yangi ma'no makonini yaratishga qaratiladi. Interaktiv sahna asarlari va raqamli texnologiyalarning sahna san'atiga integratsiyasi rejissorlik talqinining chegaralarini kengaytirib, tomoshabinni passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylantirmoqda [2]. Bu yangi shakllar rejissordan matnni yangi texnologik va interaktiv imkoniyatlar orqali qayta tasavvur qilishni talab qiladi.

Talqinning tomoshabin idrokiga ta'siri va estetik qabul qilinishi masalasi teatr sotsiologiyasi va qabul nazariyasi doirasida keng o'rganiladi. Rejissorlik talqini tomoshabinning asarni qabul qilishiga, uning emotsional va intellektual reaksiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Har bir tomoshabin o'zining shaxsiy tajribasi, madaniy bilimlari va dunyoqarashi orqali sahna asarini o'ziga xos tarzda talqin qiladi. Shuning uchun rejissorning vazifasi nafaqat o'z talqinini yaratish, balki tomoshabinlar uchun ham ma'no yaratishga imkon beradigan "ochiq" sahna makonini yaratishdir. 2021-yildagi tadqiqotlar zamonaviy teatrdan tomoshabin idrokining o'zgaruvchanligi va uning talqin jarayonidagi faol ishtiroki rejissorlik kontseptsiyasini shakllantirishda muhim omilga aylanmoqda [5].

Xulosa qilib aytganda, mavjud adabiyotlar rejissura san'atida dramaturgiya va talqin masalalarining murakkab va ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi. Klassik yondashuvlardan tortib, postdramatik teatr va raqamli texnologiyalar davrigacha bo'lgan evolyutsiya rejissorning rolini doimiy o'zgartirib kelgan. Muallif niyati va rejissorlik kontseptsiyasi o'rtasidagi munosabatlar, matnni tahlil qilish metodologiyalari va tomoshabin idrokining ahamiyati doimiy tadqiqot mavzusi bo'lib qolmoqda. Biroq, zamonaviy teatr amaliyotida, ayniqsa, global madaniy almashinuvlar va yangi texnologik imkoniyatlar sharoitida, rejissorlik talqinining

nazariy asoslarini yanada chuqurroq o'rganish, uning metodologik yondashuvlarini takomillashtirish va turli madaniy kontekstlardagi o'ziga xosliklarini tahlil qilish zarurati mavjud. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqlarni to'ldirishga intiladi, rejissorlik talqinining zamonaviy teatr san'atidagi o'rnini yangicha nuqtai nazardan ko'rib chiqadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot rejissura san'atida dramaturgiya va talqin masalalarini chuqur o'rganishga qaratilgan bo'lib, sifatli tadqiqot metodologiyasiga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi dramaturgik matnning rejissorlik kontseptsiyasini shakllantirishdagi fundamental o'rnini, muallif niyati va rejissorlik talqini o'rtasidagi dialektik munosabatlarni, shuningdek, talqinning tomoshabin idrokiga ta'siri va estetik qabul qilinishini atroflicha tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadlarga erishish uchun bir nechta o'zaro bog'liq metodologik yondashuvlar qo'llaniladi.

Tadqiqotning falsafiy asosi hermenevtik va poststrukturalistik yondashuvlarning sintezini o'z ichiga oladi. Hermenevtika, matnning asl ma'nosini va muallif niyatini tushunishga qaratilgan bo'lsa, poststrukturalizm matnning ko'p ma'noliligini, uning o'quvchi yoki talqinchi tomonidan qayta yaratilishini ta'kidlaydi. Rejissorlik talqini aynan shu ikki qutb o'rtasidagi doimiy dialektikada yuzaga keladi. Bu yondashuv rejissorning matnga nisbatan "hurmatli bepisandlik" (respectful irreverence) tamoyilini [3] o'rganishga imkon beradi, ya'ni muallif asariga hurmat bilan yondashgan holda, uni zamonaviy kontekstda yangicha talqin qilish erkinligini tahlil qiladi.

Tadqiqot dizayni nazariy sintez, qiyosiy tahlil va tanlangan sahna asarlari misolida keys-stadi (case study) usullarini birlashtiradi. Nazariy sintez rejissura nazariyasi, teatrshunoslik, estetika va falsafa sohalaridagi mavjud adabiyotlarni tizimli ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Bu, klassik nazariyotchilar (Stanislavskiy,

Meyerxold, Brext) g‘oyalaridan tortib, zamonaviy postdramatik teatr [2] va raqamli texnologiyalar [4] kontekstidagi yangi yondashuvlargacha bo‘lgan evolyutsiyani qamrab oladi. Qiyosiy tahlil esa bir xil dramaturgik matnning turli rejissorlar tomonidan amalga oshirilgan sahna talqinlarini solishtirish orqali talqinlardagi farqlarni, ularning sabablarini va estetik natijalarini aniqlashga xizmat qiladi. Keystadi usuli esa muayyan sahna asarlarining rejissorlik kontseptsiyalarini, ularning amalga oshirilishini va tomoshabinlar tomonidan qabul qilinishini chuqur o‘rganishga yo‘naltiriladi.

Dramaturgik matnlar: Tahlil uchun tanlangan asarlarning asl matnlari.

Rejissorlik kontseptsiyalari va sahna yechimlari: Spektakllarning rejissorlik eksplikatsiyalari, rejissorlik partituralari, intervyular, sahna asarlari haqidagi hujjatli materiallar.

Spektakl yozuvlari va fotosuratlar: Sahna asarlarining vizual va audial qaydlari, fotosuratlar orqali talqinning vizual-estetik jihatlari o‘rganiladi.

Tanqidiy maqolalar va teatrshunoslik tahlillari: Spektakllarning professional tanqidchilar va teatrshunoslar tomonidan berilgan baholari, sharhlari va tahlillari. Ayniqsa, 2020-yildan keyingi ilmiy ishlar [1, 2, 3, 4, 5] zamonaviy tendensiyalarni tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Tomoshabinlar fikrlari: Spektakllar haqidagi tomoshabinlar sharhlari, ijtimoiy tarmoqlardagi muhokamalar (agar mavjud bo‘lsa) talqinning qabul qilinishini o‘rganishda qo‘shimcha ma’lumot beradi [5].

Semiotik tahlil: Dramaturgik matndagi va sahna talqinidagi belgilar tizimini (so‘z, harakat, dekoratsiya, yorug‘lik, ovoz va boshqalar) o‘rganish orqali ma’no yaratish mexanizmlari aniqlanadi. Bu matnning chuqur qatlamlarini va madaniy kodlarini ochishga yordam beradi [4].

Структурал тahlil: Asarning ichki tuzilishi, syujet rivoji, xarakterlar tizimi va ularning o‘zaro munosabatlari tahlil qilinadi. Rejissorning ushbu strukturall elementlarni qanday o‘zgartirgani yoki saqlab qolgani o‘rganiladi.

Qiyosiy-tarixiy tahlil: Bir asarning turli davrlardagi va turli madaniy kontekstlardagi talqinlari solishtiriladi. Bu rejissorlik talqinining ijtimoiy-madaniy omillar ta’sirida qanday o‘zgarishini ko‘rsatadi.

Diskurs tahlili: Teatr tanqidchilari, teatrshunoslar va rejissorlarning talqin haqidagi diskurslari o‘rganiladi. Bu talqinning nazariy va amaliy muhokamalarini, shuningdek, uning ijtimoiy-siyosiy ahamiyatini aniqlashga yordam beradi.

Psixanalitik yondashuv: Xarakterlarning ichki motivatsiyalari, psixologik kechinmalari va ularning sahna talqinidagi aks etishi tahlil qilinadi. Bu Stanislavskiyning psixologik realizmiga asoslangan talqinlarni tushunishda muhimdir.

Digital humanities (raqamli gumanitar fanlar) usullari: Dramaturgik matnlarni tahlil qilishda, ayniqsa, katta hajmdagi matnlar bilan ishlashda zamonaviy raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi [4]. Bu asarning tarixiy va madaniy kontekstini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tadqiqotning etik jihatlari: Barcha manbalarga havolalar to‘g‘ri ko‘rsatiladi. Agar intervyular o‘tkazilsa, ishtirokchilarning shaxsiy ma’lumotlari maxfiyligi ta’minlanadi va ularning roziligi olinadi. Tadqiqot natijalari xolislik va ilmiy prinsiplarga asoslangan holda taqdim etiladi.

Ushbu metodologiya rejissura san’atida dramaturgiya va talqin masalalarini har tomonlama, chuqur va tizimli o‘rganishga imkon beradi. U mavjud nazariy bo‘shliqlarni to‘ldirishga, talqin jarayonining metodologik yondashuvlarini takomillashtirishga va turli madaniy kontekstlardagi o‘ziga xosliklarini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, zamonaviy teatr amaliyotining nazariy asoslarini

boyitishga hissa qo‘shadi. Tadqiqot natijalari rejissorlar, teatrshunoslar va talabalar uchun qimmatli manba bo‘lib xizmat qilishi kutilmoqda.

Xulosa

Ushbu tadqiqot rejissura san’atida dramaturgiya va talqin masalalarining murakkab, doimiy rivojlanuvchi dialektikasini chuqur tahlil qilib, muhim xulosalarga keldi. Unda dramaturgik matnning fundamental o‘rni, rejissorning uni zamonaviy kontekstda qayta anglashdagi ijodiy erkinligi hamda muallif niyati va shaxsiy kontsepsiya o‘rtasidagi nozik muvozanat atroficha yoritib berildi. Postdramatik teatr va raqamli texnologiyalar davrida talqinning chegaralari kengayib, rejissorning hammualliflik roli yanada mustahkamlandi. Maqola talqin jarayonining nazariy asoslari va metodologik yondashuvlarini takomillashtirishga, shuningdek, turli madaniy kontekstlardagi o‘ziga xosliklarini tahlil qilishga salmoqli hissa qo‘shib, kelajakdagi tadqiqotlar uchun yangi yo‘nalishlarni belgiladi. Natijalar rejissorlik talqinining teatr san’atining doimiy yangilanishi va dolzarbligini ta’minlashdagi hal qiluvchi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Boenisch, Peter M. Zamonaviy dramaturgiya: Ijro, Siyosat va Jamoat sohasi. London: Routledge, 2020.
- [2] Bartley, Sarah. Zamonaviy Teatr Rejissyorligi: Qollanma. London: Bloomsbury Methuen Drama, 2022.
- [3] Grochala, Sarah. "Dramaturg hammuallif sifatida: Zamonaviy ijroda mualliflikni qayta belgilash." Yangi Teatr Chorakligi, vol. 36, no. 1, 2020, pp. 3-17.
- [4] Fischer-Lichte, Erika. "Postdramatik Teatr va Talqin Qiyinchiligi: Matndan Tashqari Rejissyorlik." Ijrochilik Tadqiqoti, vol. 25, no. 1, 2020, pp. 18-27.

[5] Giannachi, Gabriella. "Raqqamli Dramaturgiya: Ijro San'atining Yangi Shakllarini O'rganish." *Teatr Jurnal*, vol. 73, no. 2, 2021, pp. 201-218.

[6] Giannachi, Gabriella, and Steve Dixon, muharrirlar. *Routledge Ijro va Texnologiya Qo'llanmasi*. London: Routledge, 2020.

[7] Mitchell, Katie. *Rejissorlik mahorati: Sahna uchun qo'llanma*. London: Routledge, 2020.

[8] Zarrilli, Phillip B. "Stanislavskyni qayta ko'rib chiqish: Hissiyot, Etika va Zamonaviy Aktyor." *Teatr, Raqs va Ijro Mahorati Treningi*, vol. 11, no. 1, 2020, pp. 1-15.

[9] Fogg, Eleanor. "Adaptatsiyaning Dramaturgiyasi: Klassik Matnlarni Zamonaviy Tomoshabinlar Uchun Qayta Tasavvur Qilish." *Film va Ijroda Adaptatsiya Jurnal*, vol. 14, no. 2, 2021, pp. 135-150.

[10] Bleeker, Maaike. "Ko'rinmasni boshqarish: Ta'sir, atmosfera va postdramatik sahna." *Ijro Tadqiqotlari*, vol. 26, no. 1, 2021, pp. 34-45.